

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ США

бич: Коло, 2004. – 264 с.

2. Комина Н.А. Педагогический диспут как единица обучения в профессиональной коммуникации / Н.А. Комина // Матер. науч.-прак. конф. “Рефлексия. Смысл. Герменевтика”, секц. Герменевтические способности учащихся, их формирование, педагогическая герменевтика. – М., 2004. – 213 с.

3. Кэган М.С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений. – М.: Политиз-

дат, 1988. – 319 с.

4. Петров Э.Б. Современные технологии обучения в высшей школе: учеб. пособ. / Э.Б. Петров, Л.Н. Раванская, Шаронова. – Харьков, 2005. – 178 с.

5. Карасик В.И. Характеристики педагогического дискурса / В.И. Карасик // Языковая личность: аспекты лингвистики и лингводидактики: Сб. науч. тр. – Волгоград: Перемена, 1999. – С. 3 – 18.

Лариса Зав’ялова, аспірант кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ США

У статті аналізуються теоретичні та практичні напрями удосконалення програм з підвищення кваліфікації вчителів середніх навчальних закладів США на різних історичних етапах.

Постановка проблеми. Швидкі темпи розвитку суспільства, процеси глобалізації та інформатизації, децентралізації та стандартизації поставили перед світовою освітою у цілому і українською зокрема багато проблем, розв’язання яких потребує негайних змін у проведенні освітянської політики формування вчителя нової якості, здатного до нестандартного мислення, критичного аналізу своєї діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць, в яких розкриваються проблеми якості педагогічної підготовки вчителів та забезпечення змістовного рівня їхньої неперервної освіти, дає підставу виділити такі напрями: особливості та складові педагогічної майстерності вчителя у США (Н. Лизунова, Р. Роман та ін.); підходи до організації навчального процесу в системі неперервної педагогічної освіти США (В.С. Дикань, Т.С. Кошманова, О.І. Пономарьова, Р.М. Роман, Т.Г. Чувакова та ін.); розвиток педагогічної освіти в США в різні історичні періоди (М. Бургін, Т. Кошманова, О. Ляшенко та ін.) тощо.

Мета статті. Відтак недостатньо висвітленим залишається визначення шляхів оптимізації процесу підвищення вчительської кваліфікації у США.

Тому в даній статті плануємо розглянути такі питання:

- стрижневі напрями удосконалення системи підвищення кваліфікації американських вчителів;
- суспільно-професійні вимоги до програм підвищення кваліфікації вчителів середніх навчальних закладів США.

Виклад основного матеріалу. В основу процесу підвищення кваліфікації вчителів середніх шкіл США закладено індивідуально-особистісний підхід. Відповідно до цього американські дослідники Т. Спьюмен, Л. Амістед, Ф. Фьюер, М. Баксдейл, Г. Райф пропонують таку класифікацію вчителів: “компетентний вчитель” і “видатний вчитель”. На їх думку, “видатний вчитель” володіє такими характеристиками: ентузіазм у роботі, ясність і доступність пояснень, грамотна організація підготовчого етапу і уміле проведення заняття, уміння організувати цикл заходів, пов’язаних зі стимулюванням інтересу до дисципліни, що вивчається, любов до свого предмету [8].

“Компетентний вчитель”, за їхнім дослідженням, – це учитель, який здатний встановити зв’язок між знанням і ситуацією з урахуванням суб’єктивного сенсу даної ситуації, що додається.

Серед інших характеристик “висококваліфікованого вчителя” називають: уміння враховувати інтереси учнів, гнучкість у структурі окремого заняття і курсу в цілому, орієнтація учнів на встановлення міжпредметних зв’язків, уміння стимулювати процес навчання [8].

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ США

Тож американська система підвищення кваліфікації орієнтується не тільки на те, щоб дати як “компетентним”, так і “видатним”, “висококваліфікованим” вчителям додаткові своєчасні знання, але, перш за все, стимулювати їх пізнавальну діяльність, творчі пошуки, особистий ріст; та намагається навчити вчителя включатися у педагогічний процес не просто в силу необхідності, а свідомо.

Необхідно наголосити, що у США немає спеціальних інститутів підвищення кваліфікації працівників освіти, в цій справі беруть участь більшість університетів, педагогічних коледжів та науково-педагогічних центрів. Завдяки цьому американські вчителі ще в 1970-х роках мали можливість проходити курси підвищення кваліфікації в університетах, коледжах, або без відриву від виробництва у своїх школах; викладати в альтернативних освітніх програмах влітку і протягом навчального року; працювати на півставки поза школою; брати участь у цілій низці неформальних заходів – читанні творів, виступах та ін.

Національний центр з вивчення проблем професійної освіти виділив вісім компонентів програм з підвищення кваліфікації вчителів, а саме:

- навчальні програми для осіб, що розпочали викладацьку діяльність без педагогічного диплома;
- спостереження і контроль за діяльністю учителя-початківця (перший і другий рік роботи);
- вдосконалення педагогічної майстерності;
- технологічне вдосконалення;
- ознайомлення з новітньою професійною інформацією;
- тестування технічних знань вчителя;
- вдосконалення навчальних планів;
- вдосконалення дослідницької роботи [5, 89].

Водночас невід’ємною складовою оптимізації професійного розвитку вчителя в системі підвищення кваліфікації в 70-х роках XX століття ставало взаємне навчання колег, що проходило у вчительських центрах.

Ідея створення вчительських центрів виникла ще на початку 1970-х років у Великобританії і швидко поширилася у США. Метою цих центрів стало задоволення практичних потреб учителів, допомога їм реалізувати свої потенційні можливості. Головна ідея була в тому, що вчителів належала активна роль у його професійному розвитку [4, 13].

У вчительських центрах учителі мали можливість брати участь у розробці навчальних матеріалів і методів навчання. Робота вчителів у вчительському центрі була добровільна. Основними видами роботи вчительських центрів було визначено:

- консультації з різних конкретних питань роботи вчителя;

- демонстрація уроків із наступним аналізом, у якому заохочувалася активна участь учителів.

Працівниками вчительських центрів (консультантами) виступали висококваліфіковані вчителі та професори педагогічних коледжів, університетів. Стиль роботи працівників вчительських центрів з учителями відзначався демократичністю, неформальними стосунками і високою увагою до клієнтів. Вчительські центри поступово ставали творчим середовищем, де вчителі могли розв’язувати свої професійні проблеми в невимушеній обстановці, підвищувати свою кваліфікацію [3, 235].

Американськими науковцями Д. Палзом і Х. Крауфордом у 70-х роках XX століття було проведено анкетування, що виявило ставлення вчителів і директорів шкіл до системи підвищення кваліфікації вчителів. Дані анкетування показали, що для вдосконалення системи підвищення кваліфікації необхідне дотримання умов [1, 125]:

- вчитель повинен отримувати додаткові кошти на придбання літератури за фахом;
- директори шкіл мають надавати підтримку введення нових методів навчання, запропонованих на курсах підвищення кваліфікації, в навчальний процес;
- вчителям бажано брати участь у плануванні програм підвищення кваліфікації;
- перепідготовка повинна прямо стосуватися проблем проведення навчальних занять;
- вчителям бажано ознайомлюватися з досвідом роботи інших вчителів.

Цікаві і корисні результати отримала інша американська науковець Д. Спаркс, яка в 1980-х роках досліджувала залежність між різними типами діяльності в сфері підвищення кваліфікації вчителів і змінами в їх поведінці. Вона розділила велику групу вчителів на три підгрупи:

- перша працювала самостійно, виконуючи завдання дослідника;
- друга – взаємовідвідувалась і взаємонавчалася;
- третя – контролювалась і відвідувалась керівником [1, 126].

Д. Спаркс переконалася у тому, що найбільш ефективною виявилася друга група.

Два роки потому Д. Спаркс брала участь у проведенні програми взаємовідвідування і взаємонавчання у двох школах Мічигану. У обох школах вчителі записували свої уроки на відеомagnetofon, а потім вчилися спостерігати, вести протокол уроку, робити аналіз і давати оцінку. Крім того, проглядаючи відеозаписи, вони вибирали

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ США

собі партнерів серед інших педагогів і протягом всього семестру працювали разом під спостереженням консультанта. У результаті, незважаючи на різницю первинного відношення, вчителі обох шкіл прийшли до висновку, що експеримент вдався: зросла колегіальність у роботі і підвищилася якість навчання.

За дослідженням, проведеним Е. Кім та К. Келоу, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів в США в 1980-х роках здійснювалося шляхом:

- участі у наукових колоквиумах, конференціях, семінарах;
- участі в освітніх заходах на федеральному чи місцевому рівнях;
- навчанням при університетах та коледжах на курсах підвищення кваліфікації;
- обміну досвідом в інших ВНЗ країни або за межами держави [6].

На думку експертів, керівників шкільних округів і відділів освіти, багато вчителів після закінчення навчання на курсах підвищення кваліфікації дійсно ставали майстрами-професіоналами, що віртуозно володіли педагогічною технологією. Проте співробітники відомств освіти дослідили, що існуюча система підвищення кваліфікації залишалася ще недостатньо ефективною. Свідчення тому – погіршення успішності і дисципліни, мала активність школи у вихованні цивільної відповідальності у молоді.

У зв'язку з цим в 1990-х роках були зроблені спроби проаналізувати результати проведення оновлених курсів підвищення кваліфікації. Розглянемо три найвдаліші тренінг-програми підвищення кваліфікації вчителів середньої школи без відриву від виробництва, а саме: “навчання як передача знань”, “проблемне навчання” і “навчання як дослідження” [2, 126 – 128].

У випадку стратегії “навчання як передача знань” роль методиста-тренера характеризувалася як роль “місіонера”, носія знання про інновації, джерела повної і об'єктивної інформації із зовнішнього світу. При цьому нові знання сприймалися вчителем охоче і часто некритично, та все ж іноді спостерігалася така реакція, як прагнення виправдати, захистити власні міркування. Мета практичних занять формулювалася методистами двояко: показати вчителям ефективність даної інновації і показати деякі засоби її впровадження (нові навчальні матеріали, нові методи навчання). Недоліком даного методу була відсутність практичної апробації запропонованої інновації, що призводила до мінімізації (менше чверті) використання вчителями інноваційних матеріалів у роботі.

Роль методиста у “проблемному навчанні” характеризувалася як роль “консультанта”. При цьому роль вчителя полягала в тому, щоб виявити проблеми в своїй роботі (часто доти не усвідомлювані), а також визначити серед них пріоритетні. Мета занять – показати, як виявлені вчителями проблеми могли бути розв'язані в рамках інновації, запропонованої методистами. Недолік даного методу: методист залишався в ролі “експерта”, що часто асоціювалося у вчителів із зайвим теоретизуванням і абстрагуванням у запропонованих знаннях, тому практичні рекомендації “експерта” зустрічали скептичне ставлення.

Роль тренера в методі “навчання як дослідження” полягала в забезпеченні діалогу між методистами, вчителями і учнями, мета якого – досліджувати і реалізувати можливі шляхи підвищення ефективності навчального процесу. Крім того, вони разом з вчителями планували проведення серії експериментів з впровадження інновації. Таким чином, методисти і вчителі утворювали єдину команду для дослідження діяльності вчителя в реальних умовах. Метою семінарських занять на курсах цієї моделі ставали: по-перше, виявлення необхідності застосування тієї або іншої інновації для діяльності даного вчителя; по-друге, сумісне вироблення конкретних прийомів взаємодії для досягнення поставленої мети; по-третє, інформування вчителів про теоретичні і практичні досягнення в області їх досліджень. Принциповою основою інноваційної діяльності цього методу була співпраця і пріоритет практики над теорією [2, 127 – 135].

Поза сумнівом той факт, що саме метод “навчання як дослідження” у системі підвищення кваліфікації американських вчителів оптимально ефективний, гнучкий, практичний та творчий.

На нашу думку, підвищення професійного рівня вчителя завжди пов'язане з творчим характером педагогічної діяльності. Успіхи ж у підвищенні професійної майстерності американського вчителя винагороджуються істотним зростання зарплати та посадового статусу.

Саме здобуття вчителем магістерського ступеня на початку XXI століття стає одним із основних шляхів суттєвого підвищення кваліфікаційного рівня і статусу. Адже, якщо ступінь “бакалавра” (Bachelor degree) дає вчителю впродовж найближчих п'яти років ліцензію (дозвіл) на працю у школі (відповідно до оволодіння певними курсами, складності тестів та одержаної оцінки може бути дана ліцензія “молодшого”, “старшого вчителя”, або “помічника вчителя”), то звання “магістра” забезпечує йому постійну ліцензію.

У США існують три основні види магі-

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ США

стерських програм, які може опанувати вчитель:

- магістр гуманітарних наук з освіти (Master of Arts in Teaching);
- традиційні магістерські програми з предмету викладання;
- магістерські програми для працюючих учителів (Practitioners Master's Degrees) [7, 206 – 207].

Як свідчить назва, саме третій вид магістерських програм призначений для працюючих учителів і має забезпечити потреби їх професійного розвитку на високому рівні. Ці програми розглядаються як важливий компонент неперервного професійного зростання вчителя і стають все більшою необхідністю і національним пріоритетом у ХХІ столітті.

У різних штатах підходи до оптимізації процесу підвищення кваліфікації вчителів шляхом виконання магістерських програм різні:

- одні штати вимагають щоб працюючі вчителі набирали визначене штатом число залікових одиниць на рівні магістерських програм (graduate credits), необхідних для підтвердження ліцензії вчителя;
- інші штати вимагають заміни ліцензії вчителя-початківця на постійну ліцензію вчителя-професіонала;
- у більшості штатів вимагається отримання ліцензії вчителя-майстра (master teacher license), а відтак надбавки до заробітної плати [7, 206 – 207].

В інших штатах наявність магістерського ступеня вимагається при атестації вчителів на найвищий рівень (за вимогою Національної ради професійного викладання).

Для виконання магістерських програм для працюючих учителів навчання проводиться у зручний час і в доступних місцях: у вихідні дні, та влітку; в школах, або інших приміщеннях, виділених шкільним округом.

З іншого боку, аналізуючи джерела американської педагогічної літератури, можна визначити й інші підходи оптимізації процесу підвищення кваліфікації вчителів у теперішній час:

- орієнтація на різноманітність;
- орієнтація на оптимальне поєднання спеціально-предметних знань з професійно-педагогічними;
- об'єднання всіх зацікавлених у професійності вчителів;
- орієнтація на використання дослідницьких методів навчання вчителів, на розвиток їх творчого потенціалу та ініціативи.

Висновки. Таки чином, можна узагальнити, що перспективна діяльність курсів підвищення кваліфікації вчителів середніх навчальних закладів США включає такі загальні атрибути:

- реалізація ідей вчителів і служіння цілям школи;
- надання вчителям можливості досліджувати, вивчати, дискутувати, взаємодіяти як у теорії, так і в практиці;
- можливість професійного зростання, що розглядається швидше як невід'ємна частина роботи вчителя, ніж привілей.

Разом з тим, більшість теоретичних положень і практичних знахідок у досліджуваній області можуть бути критично використані і принести користь нашій країні.

1. Андреева Г.Б. Подготовка, адаптация и повышение квалификации сельских учителей в США: Дис. канд. пед. наук: 13.00.01. – М., 2000. – 155 с.

2. Хабутдинова Е.Н. Традиционные и инновационные педагогические стратегии совершенствования профессиональной деятельности учителя в средней школе США: Дис. канд. пед. наук: 13.00.01. – Казань, 1999. – 166 с.

3. Чувакова Е.Г. Сучасні форми професійного розвитку молодих учителів у США //Наукові записки /Національний ун-т "Острозька академія". Сер. Психологія і педагогіка. – Острозьк., 2003. – Вип. 4. – С. 232 – 238.

4. Feiman Sh. The Teacher Center Concept. What Place in Education? Sharon Feiman. – The University of Chicago Center for Policy Study, 1978. – P.3 – 27; 65 – 95.

5. Hamilton, J.V. Ohio Vocational Education-University Linkages //Columbus: The Ohio State University. National Center for Research in Vocational Education, 1985.

6. Kim E.C., Kellough R.D. A Resource Guide for Secondary School Teaching, Planning for Competence, 4th ed. – New York: Mochillan Publishing Company, 1987. – 420.

7. Selke M. The Professional Development in the United State of America: the practitioners master's degree //European Journal of Teacher Education. – 2001. – Vol. 24. – № 2. – P. 205 – 214.

8. Sperman T., Armisted L.P., Fewier F., Barksdale M.A., Reif G. The Quest for Excellence in University Teaching //Journal of Higher Education. – 1987. – №1, V. 48, – P. 66 – 84.

